

ФІНАНСИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО – БУДІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 336.143.2

ОГЛЯД СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Апарова О.В., к.е.н.

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

У дослідженні виділено групи країн за ступенем державного регулювання інноваційних процесів. Розглянуто механізми реалізації політики зростання інноваційних можливостей у різних країнах. Аналіз світового досвіду показує, що національні інноваційні системи істотно відрізняються один від одного і єдиних загальноприйнятих підходів для їх створення не існує.

Ключові слова: інноваційні системи, розвиток науки, концепція технологічного прориву, стратегія економічного зростання, інноваційні процеси.

In the study groups of countries according to the degree of state regulation of innovation processes were identified. The mechanisms of innovation growth policy of opportunities in various countries are examined. Analysis of international experience shows that national innovation systems differ from each other and generally uniform approaches for their creation does not exist.

Key words: innovation systems, science, the concept of technological breakthroughs, the strategy of economic growth, innovation processes.

Актуальність проблеми. Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Тому введення в Україні інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання з політичної мети перетворюється на об'єктивну необхідність, альтернативою якій є занепад національної економіки, втрата економічного, а, можливо, й національного суверенітету.

Отже, незайве переконання громадськості та фахівців у необхідності

радикальної активізації інноваційної діяльності в Україні, повинен надати суспільно-економічному розвитку інноваційного характеру. Між тим, так само треба і констатувати, що попередні роки економічних реформ не створили необхідних умов для примноження та зміцнення інтелектуального потенціалу українського суспільства, інноваційного розвитку економіки, освоєння нових високих технологій, подолання структурних деформацій, успадкованих від адміністративно-командної системи. Економічна динаміка досі не лише не отримала сучасної постіндустріальної спрямованості, а також не створила достатньо міцного підстави для введення основ інноваційного розвитку.

Зараз мова йде вже не про доцільність чи можливість створення системи підтримки технологічних змін, а про концептуальні основи, критерії, інструменти й механізми економічної політики, в рамках нинішніх фінансових, структурних та інституційних обмежень була б спроможною забезпечити зростання інвестицій у технологічні зміни та належну мотивацію інноваційного підприємництва.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вітчизняні вчені-дослідники, зокрема В. Андрущенко, Т. Боголіб, С. Буковинський, О. Василик, І. Луїна, О. Кириленко, І. Мітюков, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та інші, приділяють велику увагу проблемам дослідження й удосконалення бюджетного процесу, вибору бюджетних пріоритетів. Бюджетний менеджмент було докладно проаналізовано у наукових працях провідних економістів України, таких як Н. Запатріна, Д. Стефанова, В. Федосов, В. Александров, М. Гапонюк, С. Кондратюк, І. Чугунов та інші. Вагомий внесок до сучасної теорії бюджетного процесу зробили такі зарубіжні вчені, як Ш. Бланкарт, Б. Болдирєв, Дж. Б'юкенен, П. Вахрін, Г. Волощук, А. Вільдавські, Є. Гловінський, Л. Дробозіна, Р. Зоді, Дж.М. Кейнс, У. Нордхауз, І. Озеров, П. Самуельсон, Дж. Стігліц та інші.

Водночас у сучасній вітчизняній науці небагато фундаментальних досліджень присвячених теоретико-методологічним засадам фінансовим інструментам державної політики економічного розвитку в умовах інституційних перетворень. Досить немає комплексної розробки фінансових інструментів, теоретичних обґрунтувань взаємозв'язку макроекономічної політики держави із фінансово-бюджетною політикою; нероздроблений

інституційно-організаційний механізм координації фінансово-бюджетної та грошово-кредитної політики, антикризова спрямованість бюджету, мало ґрунтовних досліджень щодо бюджетної стабілізації як фактора економічного зростання. Враховуючи вищенаведене актуальним стає питання дослідження зарубіжного досвіду формування фінансово-бюджетної політики інноваційного розвитку.

Мета роботи - узагальнити світовий досвід фінансово-бюджетної політики інноваційного розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. За ступенем державного регулювання інноваційних процесів можна виділити наступні групи країн:

1. країни характеризуються високим ступенем лібералізації інноваційних процесів (США, Великобританія);
2. країни реалізують концепцію активного втручання держави в інноваційний розвиток (Франція, Японія);
3. країни об'єднують перші два напрями і реалізують так звану «змішану» модель розвитку інноваційної діяльності.

За даними Світового банку, 85% сукупних світових інвестицій в науку здійснюють країни - члени ОЕСР, 11% - Індія, Китай, Бразилія, Росія, технологічно розвинені країни Східної Азії і тільки 4% - решта країн світу, в тому числі Україна. На саміті в Лісабоні в травні 2000 р. лідери держав - членів ЄС проголосили мету зробити ЄС більш конкурентоспроможним і сприятиме розвитку економіки, заснованої на знаннях. Для виконання поставлених завдань був розроблений так звану Лісабонську стратегію. Європейська комісія реалізує політику зростання інноваційних можливостей європейських фірм та громадських дослідницьких організацій. Багато з таких національних програм мають довгостроковий характер (до 10 років) і включають державну фінансову підтримку основних наукових досліджень в університетах і податкові кредити для досліджень в приватному секторі. На сьогодні подальший розвиток одержують програми створення бізнес-інкубаторів при університетах, а також програми сприяння розвитку ринку венчурного капіталу, системи патентування [2, С. 15].

У 2002 р. Європейський саміт в Барселоні поставив мету досягти тривідсоткового зростання НДДКР до 2010 р., причому 2/3 цього

зростання має забезпечувати підприємницький сектор. Такі рішення обумовлювалися, зокрема, зростаючої конкурентоспроможністю Китаю в товарах широкого вжитку, Індії в послугах і домінуванням США у високоінтелектуальних галузях.

Лідером у розвитку інноваційних процесів в даний час виступають США. На думку експертів, ця країна створює близько 80% світових інновацій. Головними напрямками державного регулювання інноваційних процесів у США є підтримка розвитку перспективних технологій, надання матеріальної підтримки приватному сектору промисловості, здійснює НДДКР, пільгове кредитування прискореної амортизації, створення сприятливого середовища для розвитку та впровадження інновацій.

Державна підтримка приватного сектору у реалізації інноваційних проектів у промисловості знайшла вираження в створенні в 1982 р. програми підтримки інноваційних досліджень малого бізнесу (SBIR), згідно з якою 11 федеральних відомств, які фінансують науку, повинні були передавати в SBIR 0,2% свого наукового бюджету; потім цей рівень підвищився до 2,5%. Однак останні дослідження довели, що чим більше надається фірмі для здійснення інноваційної діяльності, тим менше він витрачає власних коштів на НДДКР. Тому такий інструмент державної підтримки інноваційного підприємництва на сучасному етапі потребує удосконалення [5, С. 43].

Головним напрямком державної підтримки інноваційної діяльності в США є непрямі методи, що полягають переважно в податковому стимулюванні. Система податкових пільг для інноваційної діяльності була введена ще в 1981 р. і з тих пір успішно функціонує.

Японія належить до тієї групи країн, що характеризуються активним втручанням уряду в економіку. На відміну від США, уряд Японії віддає перевагу прямим методам стимулювання інноваційного підприємства. Особлива увага приділяється розвитку науково-технічної інфраструктури, у тому числі технологічних інститутів. У Японії також розроблена державна програма «Технополіс». Основу даної програми складає план побудови 19 технополісів, об'єднаних в систему «промисловим коридором» Токіо - Нагая - Осака - Кобе в сукупності з єдиною інформаційною мережею. Важливою складовою програми «Технополіс» є розвиток венчурного капіталу. Міністерство зовнішньої торгівлі і промисловості

(МВТП), яке здійснює організаційні, правові та фінансові функції в сфері прикладної науки, вирішує питання стимулювання та впровадження новітніх науково-технічних розробок в промислове виробництво, починаючи з 70-х років минулого століття. МВТП було ініціатором розробки та реалізації державної програми «Субсидування ризикового бізнесу». Для інвестування ризикового бізнесу Японія залучає і іноземні інвестиції. Приватний сектор практично не отримує прямої державної підтримки, з бюджету фінансуються тільки НДДКР в університетах і деяких державних компаніях. Приватний сектор отримує підтримку переважно у вигляді податкових пільг [1, С. 122].

Одним із дієвих інструментів державної економічної політики є вибір галузевих пріоритетів. Японія постійно переглядає й модернізує свої пріоритети з урахуванням останніх тенденцій розвитку світового ринку і таким чином залишається в числі перших серед найбільш конкурентоспроможних економік світу.

На сьогодні вагомим результатом у динаміці інноваційного розвитку досягли Китай та Індія. Китай прагне досягти модернізації шляхом створення компаній глобального рівня. Уряд КНР направив свої зусилля на створення транснаціональних компаній з використанням передових технологій. За допомогою нових технологій китайці максимально оптимізують роботу компаній фінансового та реального сектору.

Перші зони, що спеціалізуються на розвитку наукомістких виробництв, з'явилися в Китаї в кінці 1980-х років. У 2000 р. в Китаї вже існувало 53 зони розвитку високих технологій (ЗРВТ), що включали 16 тис. високотехнологічних підприємств з 1,8 млн робочих місць. З точки зору інституційного устрою ЗРВТ - це форма регіонального об'єднання місцевих органів влади, наукових, освітніх, банківських установ і фірм у здійсненні інноваційної діяльності [8].

Всі ЗРВТ мають чотири компоненти: територія, технічний університет, технологічна інфраструктура, венчурний капітал. У більшості випадків ЗРВТ створюються навколо академічної структури. Приватні фірми займаються переважно впровадженням новинок у сфері нових технологій і наукомістких виробництв. Уряд Китаю створює необхідні сприятливі умови для виникнення і розвитку ЗРВТ. Для отримання спеціальних пільг необхідно отримати статус високотехнологічного підприємства, період

дії якого - 5 років. Зараз транснаціональні компанії відкрили в Китаї майже 600 центрів НДДКР. З метою наукового забезпечення використання технопарків та інших інноваційних структур для впровадження наукових і технологічних розробок 9 найбільших технологічних вузів Китаю отримують спеціальне державне фінансування. Залучення та підготовка висококваліфікованих кадрів заохочується на всіх рівнях. Для утримання кадрів і стимулювання їх роботи передбачені спеціальні заохочення, наприклад в області програмного забезпечення (ПО) дозволено, щоб технічні патенти та науково-технічні досягнення оцінювалися і переводилися в акції, які видаються працівникам. Науково-технічні працівники допускаються до підписки на акції підприємств ПЗ, що працюють на вторинному ринку цінних паперів.

Індія - новий азіатський лідер, який знайшов свій шлях для прориву закритого інформаційного поля розвинених країн. Індія активно експортує величезні обсяги знань у вигляді програмних продуктів, попит на які постійно зростає. Найважливішим кроком до цього було відкриття внутрішнього ринку телекомунікацій, що дозволило іноземним інвесторам заснувати в Індії свої фірми. Іноземні фірми мають право на створення під своїм повним контролем індійських відділень. Значне зростання продажів програмного забезпечення стало можливим також завдяки створенню в країні технологічних парків, що спеціалізуються на інформаційних технологіях. Технопарки користуються низкою пільг [4, С. 512].

Найбільше для України може бути застосовний інноваційний шлях розвитку економік країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), яким довелося практично повністю переорієнтувати свої інтереси зі Сходу на Захід. У травні 2004 р. в Євросоюз вступили вісім країн ЦСЄ: Чеська Республіка, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія, Естонія, Латвія і Литва. До цього моменту ці країни вже майже завершили етап реструктуризації економіки, спрямованої на зниження виробничих витрат і технологічне оновлення виробництва. Ті підприємства, які відповідали вимогам європейського стандарту, змогли зберегти і зміцнити свої позиції, а ті, які не витримали умов нового конкурентного середовища, змушені були ліквідуватися. Країни ЦСЄ отримують вигоду від притоку капіталу транснаціональних компаній, який супроводжується

передачею технологій та накопиченням наукового потенціалу. Проте вже зараз зазначені країни прийшли до розуміння необхідності реалізації політики, що забезпечить їм захист від повної технологічної залежності від більш розвинутих країн. Державна підтримка розвитку власного інноваційного простору полягає в зміцненні національних промислових структур і переході економіки на інноваційний шлях розвитку. На даний момент країни ЦСЄ значно відстають за показниками розвитку науково-технічного потенціалу, і хоча рівень освіти досить високий, такий найважливіший показник, як частка витрат на НДДКР у ВВП значно нижча, ніж у країнах - лідерах Євросоюзу. Для вирішення цих проблем уряди майже всіх країн ЦСЄ розробили національні програми стимулювання інноваційної діяльності, спрямовані, насамперед, на створення ефективного механізму поширення нововведень. Мета цих програм - підвищення конкурентоспроможності продукції промисловості і сфери послуг та доведення її до рівня розвинених країн. Основними напрямками є реформування мережі національних академій наук, університетів як базових елементів конкурентного середовища, стимулювати впровадження інновацій у підприємницькому секторі. Залучення іноземного капіталу поєднується з активізацією власної інноваційної діяльності.

В Угорщині розроблена державна програма залучення іноземного капіталу для створення інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів та інших структурних одиниць інноваційного процесу на десять років. В рамках цієї програми транснаціональні компанії, організують науково-технологічні центри, можуть отримати значні державні преференції. Уряд Угорщини прийняв широкий спектр заходів щодо сприяння інноваційному підприємництву, зокрема, удосконалення податкового законодавства та амортизаційної політики та стимулювання малого інноваційного підприємництва. Суттєву користь дали значне збільшення обсягів фінансування науки, реалізація програм співробітництва «університетська наука - промисловість». Про досягнення значних успіхів в інноваційному розвитку Угорщини свідчить висока частка високотехнологічної продукції (26,1%) у загальному обсязі експорту.

Для підтримки інноваційного підприємництва в Чехії також встановлена програма залучення іноземних інвестицій у сферу НДДКР, в рамках якої встановлено спеціальний пільговий режим оподаткування.

Завдяки цьому були досягнуті відчутні результати: збільшено кількість дослідницьких центрів і конструкторських бюро іноземних компаній на території Чехії. В рамках державної програми «Інноваційна програма» протягом 2004-2006 рр.. більше 100 компаній отримали гранти на здійснення інноваційної діяльності. Нова «Інноваційна програма» буде реалізуватися в 2007-2013 рр.. і її метою є сприяння зростанню конкурентоспроможності чеських компаній на європейському ринку.

Державна підтримка інноваційного підприємництва в Словенії здійснюється через сприяння наданню консультаційних послуг на ваучерної основі. Підприємець може вибрати консультанта по спеціальному питанню, послуги якого оплачуються після пред'явлення ваучера, підписаного Центром підприємництва та інновацій та підприємцем. Консультанти проходять акредитацію за системою критеріїв, розроблених урядом Словенії [3, С. 325].

Однак, незважаючи на досягнуті результати, Європейська комісія дійшла висновку, що країнам ЦСЄ необхідно динамічно стимулювати малий інноваційний бізнес. Важливим кроком до поліпшення ситуації є участь країн ЦСЄ в реалізації загальноєвропейської 6-ї Рамкової програми наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій, а також участь у створенні європейського науково-дослідницького простору в межах Європейського Союзу. У 7-й Рамковій програмі ЄС, розрахованій на 2006-2010 рр., акцентовано увагу на подальшому розвитку європейської координації в таких пріоритетних напрямків: побудова інформаційного суспільства, біотехнології та геноміка, нанотехнології, космічна галузь і т.д. Участь у євроінтеграційних процесах, як розраховують в Євросоюзі, дозволить країнам ЦСЄ, що знаходяться на траєкторії наздоганяючого розвитку, швидше адаптуватися до передових технологічних і соціально-економічних стандартів розвинених країн.

Країни, що розвиваються, повинні паралельно вирішувати кілька завдань: наздоганяти відставання в науково-технічній сфері, забезпечувати відповідні темпи розвитку науки, здійснювати технологічний прорив. Складність проблеми підтверджується тим фактом, що сьогодні, незважаючи на довгий інноваційний шлях, пройдений деякими з цих країн, з 50 макротехнологій, що забезпечують конкурентну виробництво, 46 припадає на розвинені країни.

Передовий світовий досвід доводить, що успішно впоратися з проблемою управління системними інноваційними процесами може тільки такий складний інструмент, як національна інноваційна система. Перші НІС сформувалися після Другої світової війни і були ідентифіковані як економічний феномен, довів свою ефективність в якості рушійної сили науково-технічного прогресу.

Глобалізація робить значний вплив на економічний розвиток держав. Однак, наскільки не був би великий вплив цього фактора, він не заперечує існування національних економік з притаманними їм характерними ознаками і відмінностями. Те ж можна сказати і про інноваційні системи. Інноваційна політика держави так само, як і економічна політика, базуються на певних загальних принципах, враховуючи специфіку регіонів і країн за природно-ресурсним потенціалом, географічним розташуванням, характером економічного розвитку, спрямованості зовнішньої політики і т.д [7].

До того ж для окремих країн ці особливості можуть бути настільки відчутними, що має сенс констатувати національну інноваційну систему. Таким чином, національна інноваційна система - це поєднання загальних принципів і особливостей конкретної країни в забезпеченні інноваційного розвитку. Аналіз інноваційних систем на національному рівні дозволяє визначити роль держави в інноваційному процесі. Держава має відігравати активну роль у підтримці фундаментальних досліджень, оскільки вони не мають чіткої орієнтації на комерційний ефект, тому їх ефективний розвиток може бути забезпечений переважно за рахунок державних коштів. У сфері прикладних досліджень і розробок висока активність повинна бути у приватного сектора.

Побудова національних інноваційних систем сьогодні базується на концепції технологічного прориву, суть якої полягає в тому, що у вирішенні складних стратегічних питань не можна орієнтуватися на те, щоб наздоганяти. Потрібно вибирати ті напрямки, де можна зробити прорив, і орієнтувати на них нове покоління. Для цього в період зміни технологічного укладу та структурної перебудови національної економіки необхідно створити конкурентоспроможні виробництва нового укладу і посилити свої позиції на світовому ринку.

Однак слід зазначити, що входження тієї чи іншої країни в число

технологічно розвинутих держав передбачає наявність відповідних внутрішніх соціально-економічних і науково-технічних передумов: досить розвиненого промислового потенціалу, широких верств освіченого населення, доступу до зовнішніх джерел інформації, фінансових ресурсів і т.д. Всі ці умови повинні формуватися в ході життєвого циклу попереднього укладу, адже відтворення останнього створює передумови для становлення наступного технологічного укладу, який не може бути побудований «на порожньому місці». Час для формування цих передумов зовсім не обов'язково розвивати виробництва попереднього укладу до рівня розвинених країн. У світі вже накопичено певний досвід технологічного прориву такими країнами, як Китай, Індія, Сінгапур, Тайвань і ін. Він доводить, що держава може підвищити інноваційний рівень і ввійти в число технологічно розвинених країн зазвичай в фазах росту наступного технологічного укладу.

У світі вже намітилася стадія п'ятого технологічного укладу і надалі поступово здійснюватися перехід до шостого технологічного укладу, основою якого буде не стільки мікроелектроніка, скільки сфера, фотоніка і фотоінформатика. Виходячи з цього, деякі країни, наприклад Росія, замість того щоб наздоганяти розвинені країни, зосереджені на технологіях п'ятого укладу, використовуючи які можна знайти свою нішу в міжнародному поділі праці і вийти в лідери [6, С. 182].

Висновки. Аналіз світового досвіду показує, що національні інноваційні системи істотно відрізняються один від одного і єдиних загальноприйнятих підходів для їх створення не існує. Однак можна відзначити головний властивий їм фактор - це лідерство держави у всіх без винятку національних інноваційних системах, забезпечує реалізацію трьох пріоритетів: розвиток науки, освіти, наукоємного виробництва.

Концепція технологічного прориву значною мірою базується на теорії технологічних укладів, яка все частіше стає основою побудови стратегій економічного зростання. Саме ця теорія вказує на ключову роль інновацій, науки і освіти в забезпеченні сталого економічного зростання і обґрунтовує висновок, що тільки нові технології, властиві п'ятому і шостому технологічному укладі в змозі сьогодні забезпечити країнам, що не відносяться до економічних лідерів, умови для прискореного соціального та економічного розвитку. Відповідно до цієї концепції

найважливішим ресурсом на сучасному етапі розвитку суспільства є не матеріально виражені ресурси, такі як товари, сировина, обладнання та навіть робоча сила, а інтелект, інформація, знання. Саме цій сфері повинна приділятися основна увага держави в процесі здійснення нею економічного регулювання. Одним з визнаних форм реалізації цієї концепції є формування національної інноваційної системи як комплексу інститутів правового, фінансового і соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси з урахуванням національних коренів, традицій, політичних і культурних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко В.Л. Податкові системи зарубіжних країн / В.Л. Андрущенко, А.Д. Данилов. - М.: Компьютерпрес, 2004. - 240 с.
2. Бовкун Є. «Лісабонська стратегія» для Європи / Є. Бовкун // Партнер. - 2005. - № 1. - С. 14-16.
3. Борисевич В.І. Прогнозування і планування економіки: Учеб. посіб. для вузів / В.І. Борисевич, Г.А. Кандаурова, Н.Н. Кандауров та ін - Мінськ: Інтерпрейссервіс: Екоперспектива, 2001. - 380 с.
4. Єфименко Т.І. Податковий кодекс України як перший крок на шляху реформування вітчизняної податкової системи / Т.І Єфименко // Фінанси України. - 2010. - № 12 - С. 3.
5. Матюшенко І.Ю. Основи фінансового менеджменту: Навчальний посібник. / І. Ю. Матюшенко - Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
6. Наказ Міністерства фінансів України «Про паспорти бюджетних програм» від 29.12.2002 № 1098.
7. Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки. / Б. Я. Панасюк - К.: Поліграфкнига, 1998. - 304 с.
8. Сіденко В.Р. Потенціал економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції / В. Р. Сіденко // Фінанси України. - 2007. - № 9. - С. 143-150.